

MARNIX PEETERS

ZO DONKER BUITEN

AFSCHEID VAN EEN MOEDER
MET ALZHEIMER

Beste Marnix,

*Gebecht zijn aan iemand van wie je soms horendol werd,
die geen boeken las en die kieskeurig was qua kletswoorden,
dat moet het onverwoestbare pact zijn tussen moeder en kind.*

*Tegelijk was ze opmerkzaam. Een zeer grote deugd. Haar ogen
zullen je dus bijblijven.*

*En ook haar stem, die alles vertelde wat ze zag. Het refrein van
de vermeende langslaperij ga je niet meer horen.*

*Dat zou vroeger een opluchting zijn geweest, dat is nu mee
gewikkeld in verdriet.*

*Zo zijn moeders. Al omarmen ze je niet, ze hebben je toch
levenslang goed vast.*

*Jan en Ingrid
Antwerpen*

Mijn moeder kreeg in de zomer van 2010 te horen dat ze beginnende alzheimer had. Zij was 75 jaar, net even oud als haar vader toen die kinds werd – dat heette toen nog zo. ‘Seniel’ zeiden ze ook.

Mijn moeder was verpleegster van beroep, en verzorgde zelf haar vader, die in dezelfde straat als wij in een Limburgs-Kempens langgevelboerderijtje woonde. Zijn ziekte deed haar veel verdriet. Wij, als kinderen, konden er soms de grap van inzien. Als wij hem zagen voorbijwandelen, riepen wij ‘Bompa is weer weg!’ en stoven dan op de fiets achter hem aan om hem terug te halen. Meestal zei hij op weg te zijn naar zijn reeds lang geleden overleden moeder, of ging hij ‘naar huis’. ‘Uw huis is ginder’, zeiden wij dan. Hij dacht een paar momenten lang na, krabde onder zijn baret en volgde ons gedwee. Wij vonden het wel wonderlijk en zelfs koddig, wat er met je hoofd kan gebeuren als je maar lang genoeg leeft.

Mijn moeder vond er niets koddigs aan. Zij deed de luiers. Zij waste hem en verdroeg zijn kuren. Zij kende hem het langst, zij zag (eerst) de verwarring, (toen) de angst en de kwaadheid in zijn blik. ‘Misschien amuseert hij zich nog wel, in zijn eigen hoofd’, zeiden wij, en dan antwoordde zij met grote ernst en nadruk: ‘Als het bij mij ooit zo ver is, wil ik geen seconde meer leven.’ Zij drukte ons dat nadien met de regelmaat van een klok en met dezelfde bittere ernst en overtuiging op het hart: ‘Ge geeft mij een pilleke, verstaan?’ Elke Kerstmis, elke Pasen, elke keer als er iets te vieren viel, bij elk jubileum bij Coletje. Als wij zeiden dat dat niet zomaar ging, pillekes geven, antwoordde zij: ‘Dan verzint ge er maar iets op. Zoiets nooit.’

Toen zij in die zomer van 2010 van ons te horen kreeg dat zij beginnende alzheimer had, werd zij woedend. Zij barstte in tranen uit, zij werd gemeen. Zij riep dat het niet waar was, dat wij probeerden haar weg te krijgen, dat het een complot was, dat het niet waar was. Dat het niet waar was.

Al maandenlang zei zij tien keer na elkaar hetzelfde. Het is zo donker buiten. Het is zo donker buiten.

Zij schildte een ui, keek op, en zei: ‘Het blijft vandaag zo donker buiten.’

Zij waste de boontjes in een vergiet, droogde haar handen af en zei: ‘Het is wel donker buiten.’

Ook de diagnose was zij snel weer vergeten. Een uur na de feiten was het alsof er niets was gebeurd. Ik ben er altijd van overtuigd gebleven dat dat maar schijn was, dat zij één ding al die jaren zeker, in weerwil van de kwaal, zou onthouden: dat zij alzheimer had. Dat er niets aan te doen was, dat zij stilaan zoals haar vader aan het worden was. Haar grootste, verschrikkelijkste angst.

Dat het *waar* was.

*

Toen na een longontsteking en een kort verblijf in het ziekenhuis haar gezondheidstoestand fel was achteruitgegaan en wij thuis de zorg voor haar echt niet meer aankonden, lieten wij haar opnemen in een zorginstelling. Het was midden december, in de donkerste winter in jaren. Wij hadden urenlang met de huisdokter gepraat. Die had hoofdschuddend gezegd dat er geen andere opties meer waren, dat wij haar al abnormaal lang thuis hadden weten te houden, en dat het risico groot was dat mijn vader, ook een tachtiger, spoedig onder het verdriet en de behartiging zou bezwijken.

Mijn vader had tijdens hun laatste nacht samen geen oog dichtgedaan. Hij zat, toen wij 's ochtends vroeg het ouderlijke huis binnenkwamen, op een stoel naast haar ziekbed, haar stukjes brood met confituur te voeren. Moeizaam, met kleine slokjes, als een vogeltje, dronk zij van haar koffie uit een plastic beker met twee grote oren. Toen de vriendelijke ambulanciers haar kwamen halen, had mijn vader kregelig en hulpeloos staan toekijken, niet meer in staat om zijn nochtans goed beveiligde emoties te verbijten.

‘Het komt wel goed, moeke’, had hij gezegd.

‘Naast wat hij heeft doorstaan, is het peanuts, maar het was vermoedelijk de zwaarste dag uit mijn volwassen leven’, zei ik 's avonds tegen mijn vrouw, die me de hele dag had bijgestaan. ‘Dat betekent allicht dat ik een zondagskind ben, zo op m'n 52ste, maar het was ook écht wel heel heftig. Het is een eindpunt. Nu is alles anders. Niets wordt ooit nog goed. Een huwelijk van bijna zestig jaar wordt in de feiten ontbonden. Twee mensen die op een paar ziekenhuisopnames na nooit één

nacht van elkaar gescheiden werden, worden op een weerloze leeftijd uit elkaar gehaald. Al die gewoontes, al die ingesleten woorden en daden, al die taallose verstandhoudingen worden nietig verklaard. Die grom: “Kom, we gaan slapen.”

‘Ik durf me de eenzaamheid amper voor te stellen,’
zei mijn vrouw, mijn nek knedend.

‘Je was er zo gewoon aan geworden dat het nog amper opviel, na al die jaren,’ zei ik, ‘maar je moet eens optellen van hoeveel mensen je hier hulp krijgt als het slecht met je gaat. In die paar laatste dagen alleen al: die twee meisjes van het Wit-Gele Kruis die pas geleden nog het ziekenhuisbed in de woonkamer hadden geïnstalleerd en die het morgen weer komen ophalen, de huisdokter, het kookmeisje, de dame van de CM die het niet-dringende liggend vervoer probeerde te regelen, de verpleegster die haar vanmorgen een laatste keer kwam wassen en aankleden, de twee vriendelijke ambulanciers, de receptioniste en de coördinator van de zorginstelling, de directeur van Orelia die zo zijn best voor ons had gedaan, de vier verpleegkundigen die kwamen kennismaken, en ik vergeet er vast nog een dozijn. Het gaat soms rap-rap, er is geen tijd voor praatjes en complimenten, je hebt soms het akelige gevoel dat je een zorgfabriek bent binnengestapt, maar het is er allemaal wel. En dat was dan alleen nog maar voor dat ene kleine moedertje van mij, voor dat éne zieke vogeltje. Beeld je het zorgmónster in dat elke dag die tienduizenden vogeltjes zoogt en door de dag heen helpt. Dat is toch wel heel mooi.’

‘Dat is prachtig,’ beaamde mijn vrouw, en zij keek mij aan.

In gedachten zag ik mijn moeder in dat vreemde zorgbed
liggen, en mijn vader in het vertrouwde zijne, voor altijd
alleen, allebei voor altijd alleen.

*

Mijn moeder was van 1935. Zij groeide op in dat Limburgs-Kempense langgevelboerderijtje langs een kalme betonbaan in Beverlo. Eindert heette de buurt, er liep iets ten einde. Haar vader was mijnwerker en had één koe. Zijn naam was Max. Hij droeg blauwe werkkleren. Altijd. En een zwarte baret. Hij was een droge. Droge humor. Beetje een dorpsfiguur. Hij nam zijn tanden uit en deed een eend na, of Stan Laurel. Hij nam zijn baret af en petste zich met de vlakke hand op het kale hoofd. Zijn baret rook naar hoofd. Ze had een plastieken voering die vergeeld en gebarsten was – ik kan ze nog ruiken.

Max verjaarde vier of vijf keer per jaar. Hij kwam dan mijn kleuterklaslokaal binnen met een zak snoepjes, loog dat hij verjaarde en deelde ze uit. Vermoedelijk deed het mijn populariteit geen kwaad, al kan ik me daar niets van herinneren. De kinderen klaptten in de handen en zongen een liedje voor de oude gek, die zijn tanden uitnam en een bek trok. Hu-hu-huh.

Max en zijn vrouw Anna hadden maar drie kinderen – wat weinig was voor mensen die uit het jaar nul stamden. Allicht was er een probleem, want geen kinderen krijgen, of weinig, was toen nog geen keuze. Ze hadden een wc buiten, een houten gemak, waar ik doodsbang van was.

Misschien doordat ze maar met z'n vijven waren en er misschien wat geld over was, mocht mijn moeder gaan studeren. In Ekeren, dat moet in het midden van de jaren vijftig geweest zijn. Er bestaan een paar foto's van: zij was een allerbeminnelijkst verpleegstertje. Zij koestert een baby'tje en houdt een schaal met verpleegstersspullen vast. Zij draagt

een kapje en een brandschoon uniform. Zij glimlacht fier en vastberaden.

De verpleegster die haar in haar laatste jaren kwam verzorgen, zei dit na haar dood: 'Uw moeder is tot op het laatst een zeer fier vrouwtje gebleven. Zij werd verschoond en gewassen en kreeg een nieuwe pamber aan, wat toch niet geheel onvernederend is, maar tijdens die feiten bleef zij vanuit een ooghoek altijd naar zichzelf kijken in de spiegel. Met haar kin wat vooruit en met trots in de blik.'

Een fier vrouwtje, zo had ik mijn moeder nooit bekeken.

Ze doen er ook alles aan om die fierheid intact te houden. In haar laatste dagen, in het Salvatorziekenhuis in Hasselt, afdeling Geriatrie 3, werden geregeld haar haren gewassen en werd zij om de paar dagen geschoren – pijlsnel schoten er grijze haren op uit haar kin en wangen. Zij wist van niets meer, maar de verpleegsters bleven het doen. Voor ons, maar zeker ook voor het fiere vrouwtje dat zich nog in haar verschool.

*

Nu en dan dook hij op, die alzheimer, en dan was het stennis.

Toen mijn vader zichzelf had laten onderzoeken, kwam een tijdje later het verslag van de nierspecialist bij de huisarts binnen, die het doorstuurde naar de Oosthamssesteenweg in Beverlo. Allemaal dokterspraat en waarden en afwijkingen, bladzijden vol met tabellen, creatinine en fosfatases en zoveel microgram te veel en daar iets te weinig, maar op het eind ook een algemene evaluatie in mensentaal. 'Is mobiel. Sport nog. Woont zelfstandig, *echtgenote heeft beginnende alzheimer*.'

Haar blik was over al die trombocyten gegleden waar zij als eenvoudige gewezen verpleegkundige ook niets van wist te maken, maar toen stootte zij op die laatste zin en was het kot te klein.

'Wat staat daar nu?'

Zij viel dan een tijdlang nauwelijks te sussen. Zij hilde, en mijn vader zei dat het allicht om een vergissing zou gaan.

'Ik heb geen alzheimer', zei ze.

'Natuurlijk niet', zei mijn vader. 'Ze hebben zeker iets verwisseld.'

'Ik heb geen alzheimer, waarom schrijven ze dat?' vroeg mijn moeder. 'Echtgenote, staat er.'

Het leidde tot ruzie, en mijn vader ging in de tuin naar zijn plantgoed kijken. Toen hij terugkwam, was de brief verdwenen.

‘Zijn er bonen?’ vroeg mijn moeder, de aardappelen schillend.

‘Ik zal er plukken’, zei mijn vader, opgelucht.

Eigenlijk heeft het probleem alzheimer hardop nooit bestaan in dit huisgezin – toch niet als het van mijn moeder afhing. Zeven jaar lang heeft er niemand alzheimer gehad. Tenzij bij hoge uitzondering, als het haar allemaal wat te veel werd. Of als het in een medisch verslag stond. Heel even een heel klein beetje alzheimer per vergissing.

*

Als het er in haar eerste jaren met alzheimer eens op de televisie over ging, zaten zij met een krop in de keel zwijgend te kijken.

‘Dat is toch erg voor die menskes’, zei mijn moeder dan na afloop van het programma. ‘Zoals die daar zitten.’ Zij zei het hoofdschuddend. Niet meer kordaat, zoals vroeger, maar met angst in de stem. Over een pilleke werd allang niet meer gerept.

*

De eerste jaren deed ook mijn vader er willekeurig, onverschillig over: alsof hij écht hoopte dat iemand ergens iets had verwisseld en dat het drama kon worden afgewend door er niet te veel belangstelling voor te hebben. Hij sloot zichzelf op in zijn hoofd. Als ik vroeg hoe het ging, zei hij: ‘Goed.’ Als ik vroeg hoe het met haar gesteld was, zei hij, wat verbaasd en wat geërgerd, dat het goed met haar ging.

Op een openhartige dag durfde hij te zeggen: ‘We trekken onze plan.’ Dat gaf al wat aan dat de hemel niet geheel wolkeloos was.

Pas toen het erger werd, nam hij het woord in de mond, ook waar zij bij was. Waar zij bij was, praatte hij plots honderduit over haar, en ik zat er met gekrulde tenen naar te luisteren, er niet op ingaand en vooral ons ma niet in de ogen kijkend.

Hij vertelde hoe zij de afstandbediening voor de telefoon hield: ‘Ze hebben ingelegd’, zei ze. Hij beschreef hardop wat zij die week allemaal verkeerd had gedaan, hoe er met haar vaak geen huis meer te houden was, hoe hij soms de tuin invluchtte om even aan haar oeverloze herhalingen te ontsnappen. Snel werd zij dan onrustig en ongerust, en kwam zij hem zoeken. ‘Ge zijt al twee uur weg’, zei zij kwaad als zij hem, gehurkt tegen een boom, ontdekte.

‘Ik was verdorie vijf minuten buiten’, zei mijn vader.

Mijn moeder zat erbij en keek alsof het niet over haar ging. Zij antwoordde niet, zij verzette zich niet, zij leek de onverschilligheid zelve.

‘Ze gaat nog eens brandstichten, met haar kookplaten,’
zei mijn vader.

Zij speelde met haar duimen, keek naar buiten. Ik ook.
Buiten was de schaamte draaglijk.

‘Ze hoort dat niet,’ zei mijn vader sussend, ‘ze beseft
niets meer.’

Voor mij was dat ontzettend moeilijk te geloven.

*

Er is een foto van die twee, uit 1956. Het is nacht. Mijn vader, vijftientig jaar oud, de handen losjes in de zakken, V-hals, cravate. Grijnzend als een filmster. Hij stond niet graag in de aandacht, laat staan dat er plots een foto van hem werd genomen, maar met zo'n meisje aan de arm – schiet maar op. Misschien tipsy.

Het meisje is twintig. Zij draagt zwarte lederen handschoenen, een sjaaltje en een trenchcoat. Haar haren golven. Zij lacht haar tanden bloot. Haar ogen fonkelen. Allebei zien ze er gewoon verschrikkelijk gelukkig uit.

Hun voeten staan er niet op.

In de achtergrond schijnen twee lichten, maar er is niets van het decor te zien.

Ze ontmoetten elkaar op de kermis in Strooiendorp, een wijk van Leopoldsburg. Ik weet niet of mijn vader aan de late kant was – ik vermoed van wel, op zijn vijftientig, in die tijd. In de Limburgse Kempen neig je dan stilaan naar het ossenschap. Van ongetrouwde mannen die dertig worden, wordt het portret in heel het dorp opgehangen, met 'Charel is Os' eronder. Je moet een vat geven. Het leven kent niet zo heel veel verschijningsvormen aldaar. Keuzes zijn beperkt. Er staat wat druk op je.

In gedachten zie ik hoe zij thuiskomt, bij Max en Anna, en zegt: 'Ik ben iemand tegengekomen.'

En hij bij zijn moeder – zijn vader was jong gestorven. 'Ik heb *een maske* leren kennen.'

Hoe zij een tijd later door hun respectieve schoonfamilies besnuffeld werden, hoe broers en zussen stijve grapjes maakten, hoe zij zelf hun best deden om zo beloftevol mogelijk voor de dag te komen. Zij heeft een diploma, moeder. Hij werkt op de mijn, vader. Elektricien. Hij kan alles.

Ik bestudeer zijn grijns.

Wat zou er op zo'n foto van het leven worden verwacht? Dat meisje aan je arm. Bertha. Hoeveel dromen cijfer je dan al weg, ze vervangend door andere? Was je al stiekem Os geworden, in gedachten, en had je al een hele weg uitgestippeld om daarna te volgen? Wist je niet waar op te hopen? Hoe hard klopte je hart? Was je bang? Wist je hoe het zou worden? Zag je jezelf, tijdens je huwelijksnacht...

Of bij haar sterfbed, een heel leven later, nadat ze je 's nachts hadden gewekt om te zeggen dat het zover was, en jij kreupel van verdriet, maar dat amper tonend, onbeholpen met je vuistje op haar borst ging slaan, 'Hé moeder, moeke toch' roepend?

Was alles naar wens, in dat leven?

*

